

O bolj ali manj filmskem duhu časa

DAMJAN KOZOLE IN ANA ŠTURM

Ponedeljek, 15. februar 2021

Sestre, samo ja pomeni ja in nova družbena pogodba

Dan pred kulturnim praznikom me je razveselila novica, da je film **Sestre** (2021) scenaristke, režiserke in glasbenice Katarine Rešek – Kukle prejel glavno nagrado (grand prix) na prestižnem festivalu kratkega filma v Clermont-Ferrandu. Na predvečer praznika je potekala tudi letošnja podelitev Prešernovih nagrad, na kateri je za scenarij in režijo filma **Oroslan** (2020) eno od nagrad Prešernovega sklada več kot zaslužen prejel Matjaž Ivanišič. Kakšen radosten dan za slovenski film in kulturo – v prav čudovito subverzivnem (up budi!) neskladju s siceršnje mizerijo in vsevprek (od kulture prek šolstva do zdravstva) zgrešenimi in nevarnimi politikami, ki so nas v nesrečni poroki epidemije, lažnih novic, negativne selekcije, primitivizma, izrojenega kapitalizma in strahovlade potisnile na rob prepada.

Kot je v teh dneh v *Sobotni prilogi* zapisal Branko Soban, »živimo v sila nenavadnih in težko razumljivih časih. V časih, ko je za vladajoče elite – in za množice, ki jim slepo sledijo – antifašizem nevarnejši od fašizma.« Njegove besede glasno odmevajo v brutalni izselitvi in rušenju Roga ter t. i. »nadzoru gostilniških lokalov«, ki ga je na kulturni praznik (!) na Metelkovi izvedla posebna policijska enota. Že skoraj eno leto, od začetka epidemije, poteka poskus izbrisa civilne družbe, nevladnega sektorja, samozaposlenih v kulturi, neodvisnih medijev, alternativ in subkultur; vsega skratka, česar ni mogoče nadzirati ali si podrediti in kar nasprotuje vladni izrecno kapitalistično usmerjeni politiki lastnih interesov.

Jasno je, da vlada pandemijo koronavirusa izkorišča v svoj prid; s kaosom, zavajanjem, manipuliranjem in represijo vzbuja strah in svojo dvolično politiko hrani s tisko šibkejših (starejših, otrok/mladostnikov in socialno

ogroženih). Materiala, ki nas (povsem namenoma) spravlja v obup in izčrpava, je v teh turbulentnih in ekstremno toksičnih časih vsak dan kolikor hočeš, smisla pa prav nobenega. Soočeni smo z izgubo demokratičnosti, temeljnih pravic in varnosti. A strti in zagrenjeni ljudje s(m)o, kot vemo iz številnih grozljivih zgodovinskih lekcij, ploden poligon za še hujše razdvajanje in podrejanje.

Če parafraziram Johna Steinbecka, problem ni v tem, da zlo zmaga (nikoli ne bo!), ampak v tem, da zlo nikoli ne umre. Zato velja prvo pravilo filma *Sestre*: nikoli se ne vdaj! Biti kritičen in aktiven posameznik najbrž nikoli ni bila pozicija udobja. Biti moramo budni in se vztrajno upirati sistemu; še naprej ustvarjati, se kreativno adaptirati, odreči privilegijem in radikalno preoblikovati ter odpirati prostore za bolj solidarno družbo.

Ja, časi so težki, težki v božjo mater, bi rekel Šalamun, a zgledi vlečejo in pogum je močnejši od strahu. Na tem mestu se zato še enkrat vračam k *Sestram*, ki pokažejo sredinec patriarhalnemu sistemu in z njim povezanim problemom družbene moči in nasilja nad ženskami. V vlogi ene od »sester« nastopi Mia Skrbinač, ki je nedavno odločno prevzela pobudo, presekala molk in javno spregovorila o spolnem nadlegovanju in nasilju v akademskem in umetniškem prostoru. Njen primer, ki zagotovo ni edini, jasno kaže na dvoličnost »intelektualne« in »kulturniške« srenje, ki je zelo rada kritična do drugih, malo manj pa sama do sebe. Mijin neverjeten pogum še toliko bolj izstopa ob neprepričljivem odzivu omenjene skupnosti; solidarno so se bolj ali manj odzvali le ustvarjalci mlajše generacije. Bo kdo prevzel odgovornost in posledice za ta dejanja? Dokler se ne bomo pripravljene soočiti s tem, da smo tudi mi del problema in ne rešitve, ter jasno in glasno obsodili tovrstna nedopustna dejanja in jih nehali tolerirati,

bomo (epidemija in pokvarjena vlada gor ali dol) težko izpeljali kakršnekoli korenite spremembe in ponudili alternativo.

Jutri se začne (gverilska) kampanja »samo ja pomeni ja« Inštituta 8. marec, katere cilj je redefinicija kaznivih dejanj spolnega nasilja. Kot pravijo v Inštitutu, družba potrebuje večjo občutljivost in boljše razumevanje spolnega nasilja ter ustreznjšo pravno ureditev tega področja. Čas je, da izstopimo iz ekonomskih in družbenih modelov, ki slonijo na zatiranju in izkoriščanju, ter začnemo misliti drugačne prihodnosti in jih aktivno sooblikovati. Najti moramo več drznosti, idealizma, borbenosti, sočutja in človečnosti ter zaupanja v družbo in v to, da se je sposobna spremeniti. Kot pravi Mia Skrbinac, »gre pri sistemskih spremembah za maraton. Skrajni čas je, da ga začnemo teči. In to skupaj.«

Četrtek, 18. februar 2021

Tišina ali upor, DSR in vonj po kinodvoranah

Ko sva se po telefonu dogovarjala za to dopisovanje, sva naštelata toliko norosti tega časa, da nisva vedela, kje začeti. Všeč mi je, da si lahko začela z dobrimi novicami. Kuklinega filma še nisem videl, sem pa vesel tega izjemnega uspeha. Tudi Matjaž Ivaniščin je eden največjih filmskih avtorjev, kar smo jih kdaj imeli.

Strinjam se s tabo, ko praviš, kaj je danes naloga posameznika. Ko to pišem, so minili trije dnevi od spodletele nezaupnice in je bolj ali manj jasno, da bo ta vlada na oblasti še leto in pol. Kako bomo to preživeli in kakšna bosta naša družba in svet okoli nas takrat, raje ne razmišljam. Mislim, da je režiserka in aktivistka Deeyah Khan izjavila stavek, ki se ga večkrat spomnim: »Nimamo pravice biti pesimisti!« Dejstvo je, da se potapljamo v moralno greznico. Vsi smo že skoraj eno leto v hišnem priporu. V normalni situaciji bi bilo pred parlamentom 30.000 ljudi in ta vlada ne bi dolgo obstala. Tako pa v miru in brez upora z medijskim ustrahovanjem in medijskimi umori dan za dnem izloča iz javnega življenja kritične oponente. Glasnih intelektualcev tako rekoč nimamo več, vsi so ali diskreditirani ali pa so previdno utihnili. Mimogrede, si v zadnjem letu opazila, da bi »strastni levičar« Slavoj Žižek napisal karkoli o tej skrajno desni vladi in o tem, kako rušijo svet, ki ga poznamo? Vseeno moram omeniti nekaj tistih, ki se ne dajo, med njimi so naš kolega Goran Vojnovič, Anja Golob, Leon Magdalenc, Spomenka Hribar ...

Ne smemo biti tiho in ne smemo se pustiti ustrahovati. Vedno, kadar se odločam o tem, ali naj pristanem na ponudbo za kolumno ali na Facebook napišem kakšen komentar, se vprašam, ali ima to kakšen smisel. In na koncu

si vedno rečem, da ga ima. Ne počnem tega z veseljem in vedno, kadar pišem, pišem z dvomom. Ko se oglasam, ne računam, da bom kogarkoli na drugi strani prepričal, poskušam pa opogumiti tiste, ki izgublajo pogum in upanje in jim pokazati, da nas je veliko, ki se s tem sranjem ne strinjamo. V družbi mora obstajati kritična masa, ki ima pogum, da pove na glas, kar misli. In verjamem, da obstaja. Ne gre za aktivizem, nasprotje apatije ni aktivizem, ampak dolžnost, da se opredelimo in da izrazimo svoja mnenja z argumenti. Govorim o tako splošnih pojmi, kot so svoboda, svoboda izražanja, svoboda umetniškega ustvarjanja. Poglej, od prejšnjega tedna morajo ministri za svoje nastope v medijih dobiti predhodno soglasje vladnega urada za komuniciranje. Kje mi živimo?

Dva dni nazaj je ob tisti spodleteli nezaupnici predsednik vlade v parlamentu manipulativno mahal z grafi in izjavil, uradni twitter račun vlade RS pa razširil, da iz stavbe na Metelkovi 6, kjer ima sedež tudi naša produkcijska hiša Vertigo, ni prišlo nič, kar bi imelo »nacionalni« pomen. Da ni nikoli slišal za filme, kot so **Ne bom več luzerka** (2018, Urša Menart), **Vsaka dobra zgodba je ljubezenska zgodba** (2017, Matjaž Ivaniščin), **Gremo mi po svoje** (2010, Miha Hočevnar), je samo po sebi dovolj žalostno. Vendar ne gre za to, prepričan sem, da predsednik vlade dobro pozna naše delo, saj je o vsem še predobro obveščen. Gre za nameren izbris, za zahtevo po kolektivni negaciji vsega, kar je bilo ustvarjeno in kar ima dokazljive uspehe in obstaja v našem čustvenem spominu. S producentom Danijelom Hočevnarjem sva se pol ure pogovarjala po telefonu in bila v dilemi, ali na takšno žaljivo laž sploh odgovoriti. Mar ni to ponižujoče? Oni lažejo, mi pa naj se trudimo, da dokažemo, da to ni res. In spet sva se na koncu odločila, da je treba odgovoriti. Laži moramo argumentirano izpodbijati, pa čeprav vsak dokazljiv argument takoj zanika/jo, ignorira/jo ali diskreditira/jo s še večjimi lažmi. Ker če tega ne naredimo, bo laž postala resnica.

Včeraj je Mia Skrbinac vložila uradno prijavo spolnega nadlegovanja. Igralke ne poznam osebno, sem pa bil tudi sam impresioniran nad njenim pogumom. Strinjam se, da je »kulturniška srenja rada kritična do drugih, malo manj pa sama do sebe«. Moram pa dodati, da se je Društvo slovenskih režiserjev (DSR), ki združuje avtorice in avtorje vseh starosti, takoj odzvalo in igralko odločno podprlo. Prav tako je tudi naša produkcijska hiša Vertigo, v kateri ravno tako ustvarjamo avtorice in avtorji vseh generacij, z objavo na FB-ju nedvoumno obsodila kakršnokoli spolno nadlegovanje

ali zlorabo in hkrati opozorila na nedopustno lahkotnost, s katero se ju skoraj praviloma obravnava.

Veseli me, da DSR, ki mu pripadam, ob tej družbeni krizi zavzema jasna in odločna stališča. Ne samo ob blokadi financiranja slovenskega filma in zahtevi po normalnem, evropsko primerljivem proračunu za film, ampak tudi pri drugih pomembnih družbenih temah, kot so bile nasilna deložacija Roga, spolna zloraba igralk in naših kolegic itd. Predvsem po zaslugi aktualnih predsednikov, najprej Urše Menart in zdaj Matevža Luzarja, se je DSR v krizi profiliralo kot aktivno društvo, ki ga ne skrbi samo film, temveč tudi družba, v kateri živimo in ustvarjamo. DSR po mojem mnenju postaja to, kar je bilo ob osamosvojitvi Društvo slovenskih pisateljev, ki se je iz letargije prebudilo šele ob letošnjem kulturnem prazniku z najavo bojkota obletnice osamosvojitve. DSR je v teh strupenih časih zagotovo od vseh umetniških združenj najbolj aktivno in solidarno društvo.

Ko sva se po telefonu pogovarjala o možnih temah, je bila ena od njih tudi vprašanje, ali se bodo gledalci po koncu pandemije vrnili v kino ali ostali na računalnikih. Nimam pametnega odgovora. Upam, da se bodo vrnili v kino, ker je gledanje filma kolektivna izkušnja, ki jo določajo tema, ljudje okoli tebe, sedež, na katerem sediš, velikost platna ... Morda bo zaradi previdnosti več projekcij na prostem, kar ne bi bilo slabo. Dva tedna nazaj, ko je bila še stroga prepoved obratovanja gostinskih lokalov, smo se dogovorili z lastnico Kugla bara v Trnovem, da nam ga odpre, da si ga z mini ekipo ogledamo za morebitno snemanje. Med ogledom je vrata odprl moški, očitno stalna stranka bifeja, in prosil, če lahko za nekaj minut vstopi. Opazoval sem ga: stopil je do šanka, položil obe roki nanj, zaprl oči in globoko dihal, kot da meditira. Hotel je spet zavohati vonj svojega bifeja. Domišljam si, da bodo gledalci po pandemiji želeli podobno spet zavohati vonj svoje kinodvorane. Kaj misliš ti?

Sreda, 23. februar

Gate, nogavice, pohištvo ali kino? – o nadaljnji možnosti in etiki ustvarjanja

Moram priznati, da nisem bila niti najmanj presenečena, da nezaupnica ni uspela. Ne vem, če mi je bila kdaj kakšna ideja manj »kul« kot pa t. i. koalicija ustavnega loka in njen potencialni mandatar. Misel na to, da bi Karel Erjavec postal naš »odrešenik«, se mi zdi naravnost smešna. Na to temo priporočam tudi odlične Zapise iz Močvirja z naslovom *Pesem o Karlu* genialnega Marka Radmiloviča, v katerih nam razkrije »mogoče ne najpomembnejšo ali največjo, vsekakor

pa najbolj trpežno oziroma najbolj obstojno figuro slovenske zgodovine: [...] Karla Velikega Slovenskega«.

Radmilovičeve radijske glose so ena najbolj žlahtnih vsebin, ki jih v teh časih premoremo. V nedavnih Zapisih, naslovljenih *Državni zbor za telebane*, tako ugotavlja, »da se ključ do razumevanja ne le obstoja ali padca vlade, temveč tudi do stanja demokracije v naši deželi ne skriva v rezultatu, temveč v postopku« nezaupnice. Govori seveda o »nesposobnosti« (oziroma predvsem nespodobnosti!) poslancev, da bi dvignili devetdeset glasovnic in na njih obkrožili za ali proti. Na glasovanju o nezaupnici je od devetdesetih poslancev le 53 prevzelo glasovnice, od 53 glasovnic pa je bilo kar 6 neveljavnih. Jasno je, da so demokratični vzvodi le še dimna zavesa, stanje v državi pa je najbolje povzel kar premier sam: živimo v »destruktivni farsii«. Kot mi je nedavno v pogovoru dejala kolegica, režiserka Maja Prelog, smo, če je bilo minulo leto preizkušnja za človeštvo, v marsikaterem pogledu pognili na celi črti.

Utrinek iz Kugla bara je žalosten, a hkrati tako pristno človeški, da daje upanje. Vprašanje, ki ga zastavljaš glede kina, sem si tudi sama letos postavila neštetokrat. Moj odgovor na tvoje vprašanje o tem, ali se bodo gledalci vrnili v kino ali ostali na računalnikih, se glasi preprosto: ja, gledalci in gledalke se bomo vrnili v kino. O tem ni nobenega dvoma. Ostali pa bomo tudi na računalniških zaslonih. To je neizogibno.

Pogosto se spomnim na zadnjo projekcijo, na kateri sem bila v živo – v Kinodvoru, na filmu *Kokon* (2020, Leonie Krippendorff), ki je bil predvajan v sklopu festivala Kinotrip. Vedeli smo že, da bo to zadnja projekcija, preden se kini ponovno zaprejo, zato se mi je sladko-grenak občutek ob tem, skupaj s presvetljenimi podobami sončnega Berlina, še toliko bolj vtisnil v spomin. Vsekakor se da filme povsem prijetno spremljati tudi doma (včasih pod deko in s skodelico vročega kakava še bolj), ampak učinek, ki ga imajo nekajinčne podobe in moteči elementi okolice na gledalca, nikakor ni in ne more biti enak. Gre pač za drugačno doživetje filma. Ogled filma v kinu je kolektivna, skupnostna in predvsem družabna izkušnja, ki je nič drugega ne more nadomestiti.

Mislil tudi, da smo vsi do grla siti življenja v virtualnem svetu – prek zooma sem imela letos razgovor za službo, prav danes pa tudi zagovor magisterija. Prek istega zaslona sem spremljala spletne festivale, poslušala predavanja, sestankovala, se družila s prijatelji in se ves čas počutila, kot da sem se znašla v nekakšni posodobljeni in izjemno neprijetni različici *Trumanovega šova* (The Truman Show, 1998, Peter Weir). Ne vem, kaj meniš ti, ampak zame je to

pol-življenje ali bolje »zombifikacija« življenja, izhod v sili, ko na voljo nimamo res nič drugega. Tako da komaj čakam, da se vrnem na »svoj« sedež v kinodvorani. Ravno pred kratkim sem prebrala Herbertovo klasiko *Peščeni planet*, katerega ekranizacijo v režiji Denisa Villeneuvea res že nestrpno pričakujem. To je film, za katerega vem, da ga nočem gledati nikjer drugje kot na velikem platnu.

Torej me to, ali se bodo gledalci vrnili v kino ali ne, ne skrbi. Bolj me skrbi, kdaj in v kakšen kino (z maskami, razdaljo, vonjem po razkužilu?), oziroma v katere kine se bomo sploh lahko vrnili. Koliko kinov, pa tudi festivalov, bo to krizo sploh preživelo in v kakšni obliki? Kini se lahko odpirajo šele v t. i. »zeleni fazi«, čeprav gre za zelo varne prostore, kjer je mogoče izvajati zelo dober nadzor – veliko boljši kot recimo v trgovinah. Ampak štumfi, gate in pohištvo so seveda, kot so nam več kot jasno dali vedeti, pomembnejši od kulture in izobrazbe. Če so v Evropi države na take ali drugačne načine večinoma poskrbele in podprle tako produktivne kot reproduktivne dele kinematografije, pa pri nas kini, ki delujejo kot javni zavodi (in takih je veliko) niso prejeli prav nobene pomoči. Tudi film, kaj šele da bi bil v teh težkih časih deležen kakšne dodatne podpore, še sredstev, ki so mu zakonsko zagotovljena, ni dobil, na kar so nas prav danes zopet opozorili v novicah. Paradoksalno je, da se bomo s filmi, ki sploh še niso dobili celotnega financiranja (recimo **Orkester** Matevža Luzarja, zdaj kot »država« predstavljali oziroma »postavljali« na Berlinalu.

Omenil si, da ste si šli v Trnovo ogledat lokacijo za snemanje. Zanima me, kako ste se po zaustavitvi – tako fizični kot finančni – filmski delavci vrnili nazaj v produkcijo. Kako se znajdete v novih razmerah, so kakšne večje spremembe ali omejitve, je delo na kakršenkoli način oteženo? Kakšen je, skratka, ta »krasni novi kovid svet« za filmske ustvarjalce? Sama trenutno sodelujem pri splavitvi novega filmskega festivala v Kranju, katerega prva edicija se bo zgodila junija letos. Ob številnih neznankah, s katerimi se soočamo, je organizacija še najbolj podobna napovedovanju prihodnosti. Zdi se mi, da je za vse, kar delamo v trenutno veliko slabših razmerah kot sicer, potrebno še trikrat več energije in motivacije, za katero včasih res ne vem več, kje naj jo vzamem.

Pravijo, da vsaka kriza prinese tudi določene priložnosti, iz katerih se lahko rodi nekaj novega. Eno od področij, kjer gre iskati odgovore na izzive, ki nam jih prinaša današnji čas, je zagotovo umetnost. Želela bi, da z našim delom začnemo bolj aktivno pozivati k družbenim spremembam in podpirati pomembne solidarnostne boje v družbi. Kot

pravi medijski strokovnjak George Gerbner, imajo »tisti, ki pripovedujejo zgodbe, moč, da oblikujejo človeško vedenje«. Pomembno je, da sami aktivno in avtonomno (so)oblikujemo in (so)ustvarjamo zgodbe ter pomene, ki nam lahko pomagajo pri soočanju in razumevanju, pa tudi sooblikovanju sveta, katerega del smo.

Sobota, 27. februar

Nikoli, redko, včasih, vedno

Najprej čestitke za magisterij. Kot pravi moja žena: edino vlaganje, ki se v teh časih zanesljivo splača, je vlaganje – v sebe.

Danes ponoči sem imel nočne more. Sanjal sem, da nekdo strelja name vsakič, ko poskušam stopiti ven iz našega bloka. To se je ponavljalo v neskončnost. Klical sem prijatelje in izvedel, da v Ljubljani leži že več mrtvih. Na internetu najprej nisem našel nič o tem, potem pa sem končno le našel novico na nekem obskurnem portalu, na glavnih medijih o tem sploh niso poročali. Šokiralo me je, da se nihče ni razburjal, vsem se je to zdelo normalno. Nakar sem ugotovil, da so vsi, ki so mrtvi, moji Facebook prijatelji. Potem sem se prebudil. Ko sem zaspal nazaj, so se sanje ponovile, od začetka, dobesečno enake ...

Te sanje najbrž povedo marsikaj o času, ki ga živimo. O državnem nasilju. O tem, kako krhka je demokracija in kako bi morala biti družba ves čas aktivna in pravočasno reagirati na nevarne odklone, dokler ne bo prepozno. Relativno ugodno življenje v solidni državi nas je uspavalo in pozabili smo, da globalni kontekst, v katerem že nekaj let prosperirajo populist, ekstremisti in pripadniki raznih satanističnih zarot, kot je recimo QAnon, dajejo desnici neverjetno brezobzirno moč. Na ta kontekst je naš ekstremni desničar JJ čakal vse svoje življenje. 13. marca 2020 je bilo popolnoma jasno, da bo tokrat šel do konca. Ali svojega ali našega, tega še ne vemo. Izvedel je dobro pripravljen blitzkrieg. Na tako dobro organizirano vojaško strukturo, stroj, ki melje vse pred sabo, odgovarjati s Karlom Erjavcem, predsednikom penzionistov, je bilo tragikomično. In tako se je tudi končalo, tragikomično. V prvem lockdownu sem gledal **The Edge of Democracy** (Democracia em Vertigem, 2019) izjemne brazilske režiserke Petre Costa, ki razkriva mehanizme, kako lahko država preko noči zdrsne v novodobni fašizem, ki pokaže, kakšnih prevar in kriminala je sposoben. Srhljivo. Vendar to ni samo film o diktaturi v Braziliji, to je tudi film o Sloveniji. Ko sem ga gledal, me je mrazilo, gre za povsod iste, dobro naučene manipulacije, ki delujejo, če se jim takoj ne upreš. Mi se jim nismo.

Včeraj, ko sem bral tvoj odgovor, so se dogajali neverjetni obrati in prava drama s pobudo Samo ja pomeni ja. Vlada je spet hotela izigrati voljo in trud civilne družbe ter vložila svoj predlog sprememb KZ glede posilstev. In to na dan, ko je Inštitut 8. marec zbral potrebnih 5000 podpisov. Potem se je izkazalo, da je vladin predlog nepopoln in na koncu je le zmagala pravica. Kar se danes redko zgodi. Ob teh pogumnih fajterkah in ob dejstvu, da je cela država že od osamosvojitve ujetnica norih sanj enega samega človeka, se sprašujem: kje je generacija 30+, ki bi morala počasi prevzemati odgovornost za državo? Pametni, izobraženi, artikulirani? Če je ta generacija tako prodorno zarezala v slovenski film, zakaj ne more tudi v politiko? Desnica je s sistematično indoktrinacijo vzgojila čredo fanatikov, medtem ko imam občutek, da se na levi pol mladih umika iz političnega življenja. Iz obupa? Kam? V umetnost in privatno sfero?

V zadnjih letih opažam tudi, da se ustvarja umetna delitev na dve generaciji, staro in mlado. Stari se pripisuje vse slabo, mladi pa nekritično vse dobro. Ne razumem oz. mislim, da razumem, kaj se skriva za tem. Mi je pa poenostavljeno, nepravilno, celo plehko in žaljivo. Filmarji, umetniki in kulturniki imamo toliko zunanjih sovražnikov, da ne rabimo še umetne delitve po letih. Tisti, ki so zagovorniki takšnih delitev, bodo stari veliko prej, kot si mislijo. Biti mlad ali star je stanje duha in tisti, ki svojo prednost vidi samo v tem, da je mlad, je pravzaprav že zdaj star. Bolj kot leta sta pomembni mirna in čista vest. Sam starost, če se 56 letom reče starost, doživljam kot privilegij, sploh če si zdrav. David Bowie je rekel: »Staranje je poseben proces, v katerem postaneš človek, kakršen bi vedno moral biti.«

Ko si mi januarja v imenu Ekрана poslala prošnjo za najboljše filme leta, nisem odgovoril. Se opravičujem. V glavi sem imel popolno zmedo. Videl sem veliko filmov, morda največ v enem letu, vendar skoraj vse na računalniku, »prek istega zaslona«, kot bi ti rekla. Kot da so se mi pomešali v glavi. Zdaj ti lahko naštejemo tri najboljše: **Dežela nomadov** (Nomadland, 2020, Chloé Zhao), **Prva krava** (First Cow, 2019, Kelly Reichardt) in na prvem mestu **Nikoli redko včasih vedno** (Never Rarely Sometimes Always, 2020, Eliza Hittman). Ta film obravnava temo, ki bo, upam, da se motim, kmalu velik problem tudi pri nas. Na izjemen način prikazuje solidarnost in ima enega najbolj inteligentnih in ganljivih naslovov v zgodovini filma. Pred ogledom sem se, čeprav sem poznal temo, spraševal, kaj pomeni naslov. In ko se v tistem izjemnem prizoru pri ginekologinji v anketi razkrije, so mi šli dobesedno mravljinci po hrbtu. Tako enostavno in tako pretresljivo.

Včasih so vsi vedeli, kje so bili, ko je umrl Tito. Jaz sam se tega ne spomnim, nisem bil njegov velik fan. Danes se vsi spomnimo, kje smo bili zadnjič v kinu. Če ne štejem dveh projekcij v Kinoteki med epidemijo, ko smo člani ekspertne komisije, ki sodeluje pri digitalizaciji, gledali **Hudodelce** (1987) Francija Slaka, sem bil zadnjič v kinu na Festu v Beogradu, 6. marca 2020. Z ženo sva gledala **Ivano Grozno** (Ivana the Terrible, 2019) srbsko-romunske debitantke Ivane Mladenović, sijajen, duhovit in utrgan prvenec, ki je imel premiero v Locarnu, tam prejel nagrado žirije, potem pa mu je korona popolnoma ustavila festivalsko pot. Glavno vlogo igra režiserka sama, njena filmska družina pa je kar njena prava družina. Mislim, da bi film imel hvaležno in navdušeno publiko tudi pri nas.

Žal mi je, ker vem, da si marsikateri kino, kot praviš, po epidemiji ne bo opomogel. Tako v tujini kot verjetno tudi doma. Da bi država pomagala ob tej nesreči, od ljudi, ki najbrž nikoli v življenju niso bili v kinu, gledališču ali galeriji, ni realno pričakovati.

Snemanje, pa čeprav en sam snemalni dan, v današnjih razmerah poteka približno takole: dan pred snemanjem moramo vsi iz ekipe na testiranje. Na snemanju so obvezne maske (razen pri igralcih) in distanca, obvezna so razkužila, na setu mora biti prisoten kovid nadzornik (prav zares se tako imenuje), ki nadzoruje spoštovanje ukrepov. Nobenih objemov.

Dva dni nazaj smo izvedeli, da vlada ponovno finančno blokira slovenski film. Predvidljivo.

Bliža se marec, mesec smrti mojih prijateljev, 2. marca lani je umrl Ulay, 18. marca lani je odšel Peter Musevski. O Ulayu sem posnel film, o Perotu ga delam. Nastaja intimen, skoraj eksperimentalen film o stvareh in občutkih okoli Perota, sestavljen iz različnih kosov, misli, različnih žanrov, različnih dolžin. Zdi se mi, kot da mi je Pero zapustil nalogo, da se ukvarjam z njim, da lažje preživim hišni zapor in te norosti, ki nas obdajajo. V enem mesecu sem si pogledal vse filme, v katerih je igral. Po letnicah nastanka. Naredil sem filmsko-gledalski eksperiment, Pero je odraščal in se starel pred mojimi očmi. V nekaterih vlogah je naravnost izjemen. In proti koncu sem pomislil na tisto misel od Borgesa, da se pisatelji, ko umrejo, spremenijo v knjige. Ko umrejo igralci, se spremenijo v filme.

Se vidiva. Verjetno na ulicah. ■